

ADALÉKOK A POLITIKAI TUDOMÁNYOK FEJLŐDÉSÉHEZ HAZÁNKBAN

A politikai tudományok fejlettségi szintje mindig is jelentős fokmérője volt annak, hogy egy társadalom mennyire van felkészülve a saját fejlődésének természetével, lehetőségeivel kapcsolatos demokratikus, de kritikai jellegű párbeszédre. A rabszolgatartó társadalomtól egészen napjainkig a politikai demokráciának és a politikai tudományának közösek a forrásai és azonos a fejlődésük.

A Szerb Szocialista Köztársaságban — akárcsak az egész ország területén — az osztályharc és általában a politikai jelenségek törvényszerűségeinek az elméleti és tudományos vizsgálata, a forradalmi gyakorlatnak és legközvetlenebb megnyilvánulási formáinak a haladó tudományos gondolkodással való összekapcsolása párhuzamosan ment végbe a politikai rendszer önigazgatáson alapuló demokratikus átalakulási folyamatával.

I.

Marxista politikai tudományunk eltelt évtizedeit elsősorban az önigazgatáson alapuló demokratikus döntéshozatal és igazgatás széles körű kiépítése, növekvő szükségletei, belső ellentmondásai és nehézségei jellemezték. Az eddig elért eredményeket nem fejezik ki egyértelműen az alábbi tények: a politikai tudományokat megfelelő akadémiai szintű elismeréssel iktattuk a többi tudomány sorába, szinte nincs olyan pedagógiai és tudományos kutatóintézetünk, amelyek ne foglalkoznának ezek rendszeres fejlesztésével és előadásával, egyre több szakirodalom jelenik meg mind a hazai mind a külföldi szerzőktől ezen a területen, jelentős számú tudományos összejövetelet rendeznek meg ezzel a tárgykörrel, számokban egykönnyen ki sem fejezhető, hogy hányan szereznek képesítést a politikai tudományok valamely területén felsőoktatási intézményeink-

ben. Ezek a tények még önmagukban véve is rendkívül sokatmondóak és kétségkívül jelentősek. Ettől még jelentősebb az, hogy egy viszonylag kis ország — amely évszázadokon át a világ tudományos gondolkodásán kívül rekedt — a politikai elméletével eredeti módon járult hozzá a korunk legháladóbb társadalomelméletét foglalkoztató támeneti időszak törvényszerűségeinek és forradalmi lehetőségeinek megismeréséhez.

A politikai elmélet fejlődésének rendkívül jeeltős ideológiai ösztönzést adott és ad forradalmi gyakorlatunk, amely a munka társadalmi méretű felszabadítási folyamatán alapul. Ennek már az első fázisában bekövetkezik az osztálytársadalom formáinak és viszonyainak (a monopolhelyezetnek és a bürokrata-technokrata túlsúlynak) a bomlása, hogy elfoglalhassa az őt megillető helyet az a szocialista társadalmi szervezeti forma, amelyben az ember munkájának társításával válik saját léte társadalmi feltételeinek urává és ilyen értelemben valóban szabaddá.

Éppen ennek az ellentmondásoktól szabdalt, de konkrét eredményeket felmutató forradalmi folyamatnak, nem pedig az akadémiai tudományosság szűk keretei közé zárt „intellektuális alkotótevékenységnek” a folyománya az öngazgatás elmélete, ami által társadalmi és tudományos gondolkodásunk bekapcsolódott korunk legháladóbb társadalomelméletének a formálásába.

Magától értetődő tehát, hogy milyen rendkívüli jelentőséggel bírnak azok az eredmények, amelyeket hazánkban a marxista elmélet és forradalmi gyakorlat összekapcsolódása eredményezett, és amelyek állandóan visszahatottak a társadalmi és politikai tudományok helyzetére és fejlődésére. Azonban bármennyire erős és ösztönző hatás is volt ez, nem pótolhatta hirtelenjében a társadalomtudományok sok évtizedes lemaradását, és nem tette lehetővé, hogy lépést tartson társadalmunk növekvő szükségleteivel, amelyeknek tudatosan irányított fejlődését egyedül a tudományos ismereteknek a társadalomigazgatás folyamatába való beépítése biztosíthatta.

Bár a délszláv területeken, így Szerbiában is, a munkásmozgalomnak olyan kiemelkedő politikai gondolkodói és teoretikusai voltak, mint Svetozar Marković, Dimitrije Tucović, Filip Filipović és mások, az időbeni távolság és a radikálisan megváltozott társadalmi körülmények korlátozták ennek a hagyománynak a közvetlen befolyását a társadalom-, de főleg a politikai tudományok korszerű fejlődésére.

Az ország fejlődésének öngazgatási alapokra való helyezése, ami a Kommunisták Szövetsége világos és határozott álláspontjában fogalmazódott meg, egyben szakítást jelentett az elzárkózó, etatisztikus dogmatizmusmal. Hazánk a saját belső fejlődésének logikája következtében minden téren, így a társadalomtudományok terén is, szélesre tárta a nemzetközi együttműködés kapuját.

A gondolatok és eszmék egyre szabadabb áramlásának légkörében

tudományunk egyre gyorsabban vált alkalmassá a nemzetközi együttműködésre és egyenjogú párbeszédre. Ez annál termékenyebb és ösztönzőbb volt, minél szilárdabban támaszkodhatott társadalomtudományi gondolkodásunk a hazánk társadalmi, gazdasági és politikai viszonyai-ban lejátszódó szocialista öngazgatású forradalom mind gazdagabb gyakorlatának tapasztalataira és ismereteire.

Akár a nemzetközi együttműködés többi területén, a tudományos együttműködés terén sem idillikusak a viszonyok, s magától értetődő, hogy a résztvevők egyenjogúsága nincs eleve biztosítva. Az általános társadalmi, gazdasági és kulturális fejlettség szintjén a rendelkezésre álló szakembergárda és a tudományos, kulturális áramlatok terén jelentkező hatalmas különbségek a nemzetközi együttműködésben is egyenlőtlen viszonyok felé mutatnak, és eszmei-kulturális fölérendelődéshez, illetve passzív, kritikátlan és epigon jellegű alárendeltséghez vezetnek.

Társadalomtudományunk, de különösen az ideológia legérzékenyebb területét képező politikai tudomány volt kitéve ilyen nyomásnak és különböző hatásoknak. Ezek a negatív következmények azonban sohasem váltak olyan méretűvé, hogy kérdésessé tették volna az egyre szélesedő, mind tartalmasabbá és szerteágazóbbá váló nemzetközi tudományos együttműködés eredményeit. Hazánk ebbe az együttműködésbe annál egyenjogúbban és sikeresebben kapcsolódhat be, minél nagyobb mértékben támaszkodik tudományos gondolkodásunk a saját társadalmi eredményeinkre és a nagyvilágban érvényesülő eszmei áramlatok bíráló befogadására.

Fejlődésünk korábbi szakaszaiban, különösen az 50-es évek vége felé és a 60-as évek elején a pozitivistá empirizmus hatása volt érezhető. Az elvont, deduktív és spekulatív dogmatikus irányvétel reakciójaként felépő empirista szemléletmód egy másik véglethez vezetett: az empirikus kutatás egyes módszereinek (a közvéleménykutatásnak, az interjúknak stb.) az egyoldalú túlértékelését idézte elő.

Ezeket a kezdeti tévelygéseket többnyire már magunk mögött hagytuk. Az empirikus kutatások száma ugyan csökkent (amit bizonyára az anyagi eszközök hiánya is előidézett), de a jelenlegi kutatások elméletileg sokkal jobban *megalapozottak*, sokkal inkább a marxista elméleten és annak a társadalmi fejlődés nyitott kérdéseire való alkalmazásán alapulnak, mint például a küldöttrendszer vizsgálata és az ehhez hasonló többi vállalkozás.

A vulgáris empirizmus alapos bírálata még hátra van: egyrészt a pozitivistá objektivizmuson alapuló empirizmus osztályjellegének és társadalmi-politikai következményeinek a mind tökéletesebb felfedezése, másrészt az empirikus módszer felülvizsgálása és mértéktartó alkalmazása, hisz kétségkívül megvan a maguk értéke a társadalomkutatási módszerek együttesében.

A polgári politikológia másik erős, nálunk is érvényesülő irányzata a korszerű funkcionalizmus, amelyet a legkülönbözőbb változataiban, régebbi és újabb kiadásaiban ismerhettünk meg. A politikai folyamatoknak, tevékenységi formáknak és intézményeknek a fennálló társadalmi rend fenntartásában játszott szerepének vizsgálatára összpontosítva a funkcionalizmus — a társadalmi status quo álláspontjára helyezkedve — a legteljesebben és a legátfogóbban fejezi ki a szociális konzervativizmus törekvéseit, a különböző típusú jelenkori társadalmakban.

A funkcionalizmus alapelve és egész gondolati együttese egy olyan társadalmi állapot ideológiai szükségletét fejezi ki, amikor a kiélezett és ellentmondásos helyzetből hatalmas, bürokratikus irányító apparátus létrehozásával igyekeznek kilábalni, amely az ellentmondásokat nem oldja meg, hanem csak elfojtja. A társadalmi viszonyok és az adott termelési mód nem létező harmóniáját funkcionális konstrukcióval, az igazgató és irányító elidegenült racionalitásával — azaz a formális intézmények és apparátusok logikájával és összhangjával — helyettesítik.

A társadalom gondjainak bürokratikus logikával való megoldása felel meg a funkcionalizmusnak legjobban. A funkcionalizmus — a felett kapitalista társadalom szülötteként — megtalálta módját és lehetőségét, hogyan kell behatolni mindazokba a korszerű társadalmi rendszerekbe, amelyekben a bürokráciának jelentős pozíciói vannak, így tehát az állammonopolista kapitalizmus rendszerében is jelen van. A funkcionalizmus elemeit nálunk is felfedezhetjük a szocialista öngazgatású demokratikus rendszerrel kapcsolatos különböző fejtegetésekben. A formális intézmények befejezett és zárt rendszereként értelmezni a szocialista demokráciát valójában annyit jelent, mint tudatosan vagy ösztönösen elfogadni a szocializmus öngazgatásellenes és funkcionalista értelmezését. A funkcionalizmus marxista bírálatának — amit egyes folyóirataink kezdeményeztek és ami végül a monografikus feldolgozás formáját öltötte — tehát megvan a maga időszerűsége és jelentősége.

A marxista politikai tudományok fejlődése szempontjából hasonló jelentőséggel bír a marcuse-i nézeteket valló új baloldal és a többi intézményellenes anarchista áramlathoz való kritikai viszonyulás. Az új baloldaliság a túlintézményesített bürokratikus társadalom terméke, szélsőségesen negatív reakció az ember egyéniségét minden téren bürokratikus ellenőrző, elszemélytelenítő és szabadságától megfosztó rendszer ellenében. A fennálló rend elleni lázadásnak ez a módja — mivel nincs alapos képe a társadalmi állapotokról és képtelen eligazodni a helyzet megváltoztatását lehetővé tevő erők és eszközök között — ezért sokkal inkább a céltévesztett egyének, degradált társadalmi csoportok és a magatehetetlen tömeg reménytelenségének és kétségeinek kifejezője, mint a forradalmi változások valóságos történelmi hajtóereje. Az új baloldali álradikalizmus kilátástalan jövőjű és káros hatással van a munkásosztály

szervezett harcára, és még kevésbé igazolható léte azokban a társadalmakban, ahol a munka társadalmi felszabadításáért folyó harc a forrása minden emberi szabadságnak, ahol a társadalmi cselekvés szintjén a dolgozók milliói kapcsolódnak be az öngazgatási társadalmi viszonyok kiépítésének folyamatába.

Néhány évvel ezelőtt még nálunk is jelentős befolyást gyakorolt az új baloldal elvont humanista radikalizmusa, amit politikai tudományunk „gyermekbetegségének” is nevezhetnénk, de amelyet többnyire sikeresen átvészelt.

II.

Politikai tudományunk állandó jelleggel két nagy lehetőség között terül el, egyrészt a rendkívül eredeti és gazdag forradalmi gyakorlat, másrészt a politikai pragmatizmus és az akadémikus konzervativizmus nyomása következtében jelentkező veszélyek között.

Egyébként a politikai elmélet, a politikai tudomány fejlődésének egész története azt mutatja, hogy ez a tudományág mindig — az ógörögöktől egészen napjainkig — egy sajátosan megkülönböztetett és ellentmondásos helyzetben volt. Az ember állandóan arra törekszik, hogy megismerje a sorsa fölött uralkodó erők természetét, de törekvéseiben mindig megakadályozzák az adott hatalmi és igazgatási rendszer követelményei és szükségletei. Féldaként említhetnénk, hogy minden hatalmi és igazgatási rendszer görcsös harcot folytat saját legitimálásáért, egy olyan ideológiai alap kialakításáért, amellyel igazolhatja és megerősítheti egzisztenciáját.

Innen ered minden fennálló hatalmi rendszer ideológiai szükségleteinek a politikai tudományra gyakorolt állandó nyomása, az a törekvése, hogy a politikai tudományok a politikai közvetlen, napi szükségleteinek szolgáltatóivá váljanak.

Joggal állapította meg Jean-Jacques Rousseau, hogy: „Senki sem olyan erős, hogy állandóan uralkodhatna, ha nem tudná, hogyan kell az erőszaktól jogot, az engedelmisségből kötelességet formálni.” Innen erednek azok a kísérletek, amelyek a politikai tudományokat az — erőszakot joggá, az engedelmisséget pedig kötelességgé való — átalakítás eszközévé akarják megtenni, azaz olyan intellektuális ágazattá, ami a fennálló helyzet igazolását, a meglévő hatalmi rendszer szolgálja, vagy valamilyen más osztály érdekét, amely a saját hatalmi rendszerének a kialakítására törekszik.

Egyébként maga Rousseau is — a közakaratról szóló elméletével — hozzájárult a burzsoá parlamentáris demokrácia rendszerének legitimizálásához.

Jelenleg hazánkban a politikai tudományok helyzetét három lényeges mozzanat határozza meg.

Elsőként azt említhetnénk, hogy társadalmi és politikai valóságunkat tanulmányozva történelmileg új jelenségekkel ismerkedünk meg, és ezért sokkal élesebben vetődik fel a jelenségek kategorizálásának kérdése. Vajon módszertani és más eszközeink a felmerülő jelenségek újszerűségére való tekintettel mennyire alkalmasak a vizsgálódásra, a megértésre?

A második mozzanat az, hogy társadalmunk igyekszik tudatosan az első meghatározott célok elérése felé irányítani saját fejlődését, igyekszik egy társadalmi fejlesztési program szerint haladni. Hogy elérhesse kitűzött céljait, és hogy fejlődését a kívánt irányba terelhesse, számos politikai eszközt, mindenekelőtt az állam normatív eszközeit kell igénybe vennie. Ez viszont a politikai tudományok és általában a társadalomtudományok elé egy rendkívül jelentős és összetett kérdést állít, a normatív elvárások és a valóság közötti viszony kérdését.

A harmadik dolog amiről nem feledkezhetünk meg, hogy társadalmunk embere tevékenyen kiveszi részét a politikai és társadalmi életből, hogy társadalmunk öngazgatási alapokon épül, ami azt jelenti, hogy ebben a folyamatban minden tagja a társadalmi változások aktív szubjektumaként vesz részt. A társadalmi változások alanyainak, a tömegeknek a mozgósítása hozza felszínre azt a kérdést, hogy a folyamatokat irányító elmélet és a tömeg ideológiája között milyen viszony jöjjön létre.

A széles néptömegek, dolgozók közvetlen gyakorlati munkáját tevékenységét nem irányíthatjuk csupán elvont elméleti tételekkel. Magatartásmódjuk meghatározott ideológia, az öngazgatás ideológiája által feltételezett, amelynek kiépítésére és fejlesztésére törekszünk. Ilyen körülmények között rendkívül jelentős és összetett kérdés az, hogy hogyan alakuljon a politikai tudományok és az ideológia viszonya.

A társadalmi helyzetnek ez a három jellemvonása határozza meg alapvetőleg hazánkban a politikai tudományok helyzetét.

Már önmagában a jelenség újszerűsége is meghatározott nehézségek forrásává válik, amire Marx is több alkalommal rámutatott. A Louis Buonaparte brumaire 18-ja című írásában arra a tényre hívja fel a figyelmet, hogy a „letűnt nemzedékek hagyománya tengerként feszül az élők tudatának”. A Polgárháború Franciaországban című művében arról értekezik, hogy a korabeli tudomány mennyire képtelen volt felfogni azoknak a társadalmi változásoknak a lényegét, amelyeknek a Kommün volt a hordozója. Egy olyan törekvés jelentkezett, amely a Kommünt a múlt tapasztalatai fényében vizsgálta, és azt a nagy történelmi ugrást, amit a bürokratikus államhatalomnak az alapokon szerveződő társadalommal való behelyettesítése jelentett, a feudális felaprózottsághoz való visszatérésként értékelte.

Ilyesmi néha az öngazgatás jelenségeinek a taglalásakor is előfordul, nem csak a külföldi, hanem időnként a hazai tolmácsolóknál is, mindazoknál, akik ezeket a jelenségeket a korábbi tapasztalatok és az örökölt kategóriarendszer körébe utalják.

Egyre kiélezettebb formában jelentkező kérdés, hogy elemzési módszereink mennyire is alkalmasak a rájuk háruló feladat elvégzésére, és hogy mennyire is támaszkodhatunk azokra a kategóriákra, amelyeket egy egészen más társadalmi valóság alapján kialakított elmélet hozott létre?

Hol vannak azok az eszközök, módszerek és kategóriák, amelyek valóban lehetővé teszik a dolgok lényegébe való behatolást, és valójában hol is nehezítik meg a lényegre látást, az eredeti, a *történelmileg új* felfedését?

Feltehetjük például azt a kérdést, hogy miként is értelmezzük mi a *föderalizmus és a föderalizmus elve* fogalmakat, mindazt amit politikai elméletünk a múlt összetett társadalmainak szövetségi berendezéseit elemezve kialakított. Mennyire lényegesek például számunkra a föderalizmus és a konföderalizmus közötti különbségek, a két fogalom elkülönítésének mércéi, mennyire tudunk nélkülük megenni, és mivel lehet őket esetleg felcserélni.

Emlékezzünk csak, hogy milyen megterhelést is jelentett gondolkodásmódunk számára a régi polgárjogi tulajdonviszony, de arra is érdemes kitérni, hogy még manapság is mennyire elterjedt ez a szemlélet, és hogy a társadalmi tulajdon, az új termelési viszonyok megértését mennyire is akadályozhatja.

Azt is megemlíthetjük, hogy mi milyen könnyen hajlamosak vagyunk az olyan új fogalmakat mint a *tiszta jövedelem*, a *nyereség* minden fenntartás nélkül kiegyenlíteni a profittal, és hogy állandóan azokkal a fogalmakkal keresünk összefüggéseket, amelyek egészen más társadalmi valóságban alakultak ki.

Másrészt fennáll annak a veszélye, hogy időnként az elnevezések váltogatásával próbáljuk megváltoztatni a dolgok lényegét. Ha egy jelenséget másként nevezünk mint eddig, akkor azt hisszük, hogy ezzel megváltoztattuk a lényegét is, nemcsak az elnevezését. (Amikor például a sztrájkot munkabeszüntetésnek nevezzük, vagy ehhez hasonlóan más fogalmak nevét változtatjuk meg.)

A politikai tudományok szempontjából tehát rendkívül lényeges dolog, hogy pontosan körülhatároljuk azoknak az új fogalmaknak a tartalmát amelyeket használunk, és amelyeket azért hozunk létre, hogy elvégezhessük társadalmi valóságunk tudományos elemzését. Nem könnyű feladat tudományosan meghatározni a jövedelem fogalmát, vagy feltárni a társadalmi tulajdon fogalmának minden vonatkozását. A régi fogalmak és fogalomalkotási módszerek egyszerű átvételével olyan nehézségeink támadhatnak, amelyek lehetetlenné teszik hogy eredményeiket érjük el saját társadalmunk tanulmányozásában.

Ami a társadalmi jogrendszer széles körű alkalmazását illeti, az minden bizonnyal nagy mértékben bonyolítja az érvényben levő jog és a valóság viszonyát.

Mi még ott tartunk, hogy minden jelentősebb lépést állami intézkedé-

sek foganatosításával teszünk meg. Végső soron az öniszervezés létrejöttét is egy törvény meghozatalának, az állami gazdasági vállalatoknak a munkaközösségek igazgatása alá való helyezéséről szóló törvényeknek köszönhetjük. Minden eddigi alkotmányunk célja az volt, hogy a jogrendszer változtatásával elősegítse az új viszonyok kifejlődését.

Vajon nem haladunk-e túlságosan gyorsan, amikor a társadalmi fejlődés felgyorsítására törekedve nagy mértékben a társadalmi jogrendszerre támaszkodunk, vajon nem olyan jogrendszert alakítunk-e ki, amely túlságosan eltávolodik a társadalmi valóságtól? Milyen távolság a legmegfelelőbb a társadalmi jogrendszer és azon valóságos társadalmi viszonyok között, amelyekre hatnia kell, amelyeket meg kell változtatnia?

A társadalmi kérdésekről vitatkozva igen gyakran, elsősorban a napi politikában vagyunk hajlamosak összetéveszteni a társadalmi normákat a valósággal. A jogi megoldásokról legtöbbször úgy beszélünk mint olyasvalamiről, ami már megvalósult, ami már gyökeret vert az életben, pedig legtöbbször ez nincs így. Az elmélet így szűnik meg a gyakorlat ösztönzője lenni. A jogi jelenségek valóságként való elfogadásával elködösítjük a társadalmi viszonyokról alkotott reális képet és megtévesztjük a társadalmi tevékenységet.

Az 1963. évi alkotmányunk például a községről, mint fejlett társadalmi-politikai alapegységről adott képet. Abból indult ki, hogy a községben minden határozatot a dolgozók és a lakosság hoz meg a különböző gyűléseken, referendumokon, a képviselő-testületekbe jelölt küldötteik, illetve a döntéshozatal szerteágazó és közvetlenül demokratikus rendszere útján.

Ilyen jogi kép alakult ki a községről, illetve ezek voltak a jogi kifejeződései azoknak a törekvéseinknek, amelyek a község társadalmi fejlődésének befolyásolására irányultak. Az öniszervezésen alapuló községnek ez a feltételezett képe azonban még igen messze volt a politikai valóságtól. A jogrendszer (amit mindig könnyű jogi fikciókká átalakítani) választófalát mögött legtöbbször egy egészen más politikai valóság húzódott. A különböző községi esetek, amelyek leplező példái voltak a hatalommal való egyéni vagy csoportjellegű, helyi vagy regionális jellegű visszaélésnek.

Tehát a társadalmi jogrendszer — aminek gyakori alkalmazása ebben a történelmi fejlődési időszakban szükségszerű — rendkívül hatékony és veszélyes fegyver, amit — ha a tudomány nem ad kritikai támpontot annak értékeléséhez, hogy a jogi rendszer mennyire vált valóra, és hogy az adott pillanatban milyen távolság választja el a jogot a valóságtól — akkor fennáll annak lehetősége, hogy a jogi rendszer, aminek a társadalmi fejlődés szabályozása a célja, átalakul egy olyan látszólagos normarendszerré, amely elfedi a valóságot és megnehezíti mindennemű elemzést, minden olyan tevékenységet, amely utat nyit a megtervezett fejlődés előtt.

Kutatásaink még mindig nem tudnak szabadulni a jogi megközelítés bűvköréből. Példaként a küldöttrendszer vizsgálatának módszereit említhetem. Azt tapasztaljuk, hogy számos hipotézis abból a feltételezésből indul ki, hogy a jogrendszer már valósággá vált. A tudományosan ellenőrzésre szoruló hipotéziseket úgy fogalmazzák meg, mintha mindez amit társadalmilag szabályoztunk gyakorlattá vált volna.

A különböző kérdőívek stb. a közvetlen demokratikus kezdeményezőkézség vizsgálatára irányulnak, aminek a feltételezések szerint az öngazgatás alapegységeiből kell kiindulnia, az öngazgatási alapszervezetekből és közösségekből kell a községi küldöttek és küldöttségek közvetítésével eljutnia azokhoz a szervekhez, amelyek megvalósítanak egy meghatározott politikát.

Tehát egy olyan folyamatot szeretnénk figyelemmel kísérni, amely még a kezdeteinél tart. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy a legtöbb kezdeményezés nem a küldöttektől indul ki, hanem a politikai végrehajtó szervektől. Ez azt jelenti, hogy mi olyasmit szeretnénk tapasztalni, ami még nem valósult meg. Ilyesmiből akarunk kiindulni kutatásaink során, ahelyett hogy azt a reális feltételt vennénk alapul, hogy már a küldöttrendszer bevezetése előtt is létezett egy meghatározott társadalmi struktúra és a társadalmi erőviszonyok, amelyeket nem egyik napról a másikra számoltunk fel.

Feladatunk tehát nem merülhet ki a rendszer feltételezett funkcionálásának vizsgálatában, hanem arra is ki kell terjednie, hogy az elfogadott jogi megoldások mennyire hatnak kedvezően az adott állapotok megváltoztatására.

Ezek szerint a reális helyzetből kell kiindulnunk, ha ténylegesen meg akarjuk ítélni, hogy az új intézkedéseknek milyen a gyakorlati hatása.

Végül elértünk a harmadik kérdéshez, az ideológia és a tudomány, jobban mondva öngazgatáson alapuló ideológiánk és az öngazgatási politikai tudományok viszonyához.

Valójában politikai tudományunk az adott körülmények között képtelen megszabadulni attól a szerepétől, amit a társadalmi helyzet ró rá. Ez a tudomány értelmező és mozgósító szerepe. A mi tudományunk még mindig és még nagyon sokáig arra lesz hivatott, hogy hozzájáruljon azoknak a jogi és más megoldásoknak az érvényesüléséhez, amelyeket a politika honosít meg.

A küldöttrendszer bevezetésekor nekünk politikológusoknak mire kell elsősorban összpontosítanunk? Az elfogadott megoldásokat feltételező mozzanatok értelmezésére, a rendszer előnyeinek taglálására, önmagunk és mások afelől való meggyőződésére, hogy a legmegfelelőbb megoldást választottuk, és ezután minden attól függ, mennyire alkalmazzuk őket következetesen.

Nyilvánvaló, hogy ezeknek a megoldásoknak a sikeres véghezviteléhez megfelelő eszmei-politikai mozgósításra van szükség. A politikai mozgósítás azonban egy jó értelemben vett kritikátlan viszonyulást igényel.

nyel mindaz iránt amit el akarunk érni, hitet abban, hogy ez a legjobb megoldás. Kritikai viszonyulással, kétkedéssel, az új jelenség iránti fenntartásokkal, a gyengeségekre való azonnali rámutatással, a nehézségek felfedezésével stb. kellemetlen politikai hatást válthatunk ki.

Még nem sikerült elérnünk, hogy különbséget tegyünk a különböző megoldások melletti elvi állásfoglalások és a megvalósításukra irányuló konkrét döntések között. Példaként említhetjük a társadalmi munka különböző területeinek az érdekközösségek útján való öngazgatási összekapcsolódását. A helyes elvi állásfoglalás ellenére a gyakorlatban negatív jogi megoldások is szülehetnek. Vajon amikor egy hosszútávú irányvételt tudományosan támogatunk, akkor kritikátlanul dicsérnünk kell-e minden olyan gyakorlati megoldást, mindazokat az első lépéseket, amelyeket a gyakorlati megvalósítás felé tesznek?

Véleményem szerint ennek a jelentős problémának a megoldása is a politikai tudományokra vár: hisz nem egyszerű dolog az adott viszonyokat tudományos tárgyilagossággal elemezni és ugyanakkor értelmező és mozgósító szerepet betölteni.

A politikai pragmatizmus, az adott politikai pillanat gyakran követeli meg egy meghatározott politikai irányvonal támogatását.

Meddig mehet el a tudomány ezeknek a követelményeknek a kielégítésében? Olyan tisztes távolságot kell felvennie a politikai érvényesítése érdekében, ami végső soron megóvja az illető politikai akciót a különböző hibáktól, az egyoldalúságtól stb. Tehát a mi politikai tudományunkat is a többi társadalom politikai tudományához hasonlóan az elfogult védelmezés hibája veszélyezteti. Ezért mindannyiunknak, akik politikai tudományokkal foglalkozunk erőfeszítéseket kell tennünk, hogy a politikai tudományokat a társadalom és a saját öngazgatási fejlődésük stb. érdekében megszabadítsuk az ilyen veszélyektől, mert ezek csak árthatnának a tudománynak, s ezek szerint a társadalmi mozgások tudatos irányításának is.

Így jutottunk el általában a tudományoknak és ezen belül a politikai tudományoknak az öngazgatási társadalomban betöltött szerepéig. Hogyan lehet elérni, hogy a politikai tudományok és általában a társadalomtudományok viszonylagosan független öngazgatási pozícióra tegyenek szert? Tapasztalataink szerint ugyanis a világ minden táján növekszik a társadalomtudományokra, de különösen a politikai tudományokra nehezedő nyomás. Az USA tudományos kutatásait figyelemmel kísérve nem nehéz megállapítani, hogy az állam kutatási megrendeléseire alapvetően meghatározzák a különböző kutatások irányát és tartalmát, és milyen közvetlen módon rendelik alá őket a pragmatikus politikai céloknak. Másrészt a szocialista országok tudományos életében is tapasztalhatunk negatív jelenségeket.

Ez is egy olyan kérdés, amivel politikai tudományunknak a társadalmi viszonyok öngazgatási átalakulásáért folyó harc folyamán szembe kell néznie: ki kell alakítania öngazgatási helyzetét.

Politikai tudományaink nem pályázhatnak a kívülálló kritikus szerepére, aki alig várja, hogy a politika valamilyen lépést tegyen, hogy tudományos mércéit alkalmazva levonja a következtetéseket. Erre más társadalmakban sincs példa, és így a mi társadalmunknak sem felel meg egy ilyen viszony, hisz a társadalmi változások irányítását a munkásosztály élcsapata, a Kommunista Szövetség végzi — fenntartva magának a tudományos elmélet irányítását.

Eszerint a politikai megoldásokban már eleve helyet kell hogy kapjanak meghatározott elméleti állásfoglalások is.

Másrészt a gyakorlati megoldások sohasem a tudomány receptszerű alkalmazásai. Általában véve — mint arra Marx is figyelmeztetett a párizsi kommünt elemezve — a politikai tudományok nem törekedhetnek a jövőbeni megoldások teljes kidolgozására, a társadalom sablonok alapján való fejlesztésére.

Ezt azért kell hangsúlyoznunk, mert mindig fennáll annak a veszélye, hogy a társadalom tudományos irányítását sokan elméleti konstrukciók alapján képzelik el, amelyekbe az életet bele kell illeszteni.

Lehetőséget kell hagyni a gyakorlatnak is, hogy rátaláljon a legmegfelelőbb megoldásokra az elmélet közvetlen segítségével, ami ily módon már nemcsak elvont tudomány, tiszta elmélet, hanem a gyakorlat közvetlen irányítója is.

Ebből a szempontból rendkívül lényeges, hogy minden gyakorlati megoldást kezdetektől fogva elemzés és bírálat alá vessenek. A megoldásokat kialakításukkal egyidőben tesszük gyakorlati megfigyelés és kritika tárgyává.

Az elméleti irányítású gyakorlati tevékenység legfontosabb feladata szabaddá tenni azokat a progresszív társadalmi törekvéseket, amelyek bizonyos fokig már kiérlelődtek.

A tudományos politikának nyújtott segítsége, a kettő összekapcsolódása abban is kifejeződik, hogy a társadalom mely lehetőségeit kell szabaddá tenni és támogatni.

De a tudomány nem olyan fejlett és az elmélet sem veheti magának azt a szabadságot, hogy „tévedhetetlenül” meghatározza az egyes folyamatok véghezvitelének módját.

A gyakorlati vonatkozások meghatározásában lehetőségünk van tévedni, és ezzel már előre kell számolni. Túlságosan is veszélyes lenne a társadalmi fejlődés meghatározott irányvételének érvényre juttatására törekedve olyan gyakorlati megoldásokat mutatni be, amelyeket már jóelőre vitathatatlannak minősítünk a tudományosság nevében. Ez már eleve kizárná az alkotó jellegű bírálatot. Tehát elméleti feltételezésekből kiindulva építünk, de ugyanakkor tudományos kritikával szemléljük saját eredményeinket, annak tudatában hogy a tudomány csak az általános vonásokat fedheti fel; a megvalósítás konkrét lehetőségeiről, intézményes formáiról viszont kevésbé adhat számot. Helyet kell biz-

tosítani azoknak a tévedéseknek, kutatásoknak és helyreigazításoknak, amelyeket a gyakorlat hoz magával.

Ilyen szempontból igen fontos világosan különbséget tenni a napi politikának alárendelt politikai tudományok és az öngazgatáson alapuló forradalmi folyamatokhoz kötődő tudomány között. Ez két különböző dolog.

A politikai tudományok számára rendkívül veszélyes volna, ha minden feltétel nélkül alárendelnék az elméletet a napipolitikai céloknak, sőt a gyakorlati megoldások védelmének (amelyek, bármennyire is legyenek átgondoltak, sohasem biztosíthatják előre a sikert), méginkább végzetes volna számunkra, ha elvátolodnának a forradalmi folyamatától, ha nem ezekből a folyamatokból merítenének ösztönzését. Éppen ebben rejlik a politikai tudományunk nyújtotta lehetőség. Abban az esetben, ha a politikai tudományokat különválasztjuk forradalmi politikai tapasztalatainktól és bizonyos távolságból, az elvont tudományos mércék álláspontjáról szemléljük őket (amilyenek valójában nem is léteznek), akkor tudomány helyett egyértelmű utánzássá egyszerűsödne.

Politikai és társadalomtudományaink — a nagy történelmi lehetőségek ellenére — ebben az esetben a két háború közötti jugoszláv társadalomtudományok szintjére süllyedne, amikor többnyire azt ismételték és parafrázták, amit a fejlett nyugati társadalmak tudománya már elért.

Politikai tudományaink most nagy történelmi lehetőség előtt állnak: figyelmünket forradalmi tapasztalatainkra kell irányítanunk, de nem a létrejövő eredmények elfogult védelmezésének, hanem kritikai értékelésének a szellemében. Hisz a kritikai értékelés is egyféle alkotás, ami elválaszthatatlan az új létrejöttétől.

Fordította *Molnár Irén*